

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 11, 2016

[Назад](#)

[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 336.7; 347. 278

В. П. Гмиря,

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри банківської справи
Черкаського навчально-наукового інституту
Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

V. P. Hmyrya,

*PhD, associate professor, assistant professor of banking
Cherkasy research institute State higher educational institution "University of Banking"*

STATE REGULATION OF BANK LENDING INVESTMENT PROJECTS IN AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

В статті розглянуто питання державного регулювання банківського кредитування інвестиційних проектів в аграрному секторі України, визначено основні джерела фінансування інвестиційних проектів аграріїв. Вивчено правову базу взаємодії держави, фінансових установ та аграрних виробників щодо спільної діяльності. Досліджено головні інструменти державного регулювання банківського кредитування аграріїв та опрацьовано напрямки взаємодії в рамках ефективного співробітництва між всіма учасниками інвестиційного процесу. Обґрунтовано основні джерела залучення додаткових коштів в аграрне виробництво. Вивчено участь і роль держави у забезпеченні ефективної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Виявлено проблемні питання у державному регулюванні підтримки аграрного сектору України та запропоновано шляхи покращення ефективності реалізації інвестиційних проектів на засадах банківського кредитування.

The article considers the state regulation issues of bank lending of investment projects in the agricultural sector of Ukraine, determines main sources of investment projects funding of farmers. The legal basis of cooperation between the state, financial institutions and farmers on joint activities is studied. The main instruments of state regulation of bank lending of farmers are investigated and ways of interaction within the effective cooperation between all participants of the investment process are analyzed. The basic sources of additional funds in agriculture are described. The participation and role of government in ensuring an effective cooperation with international financial organizations are investigated. The problematic issues of state regulation in support of the agricultural sector of Ukraine are identified and the ways of improving the efficiency of investment projects realization on the basis of bank lending are suggested.

Ключові слова. банки, державна підтримка, ціноутворення, страхування, інвестиційні проекти, аграрний сектор, агробізнес, пільгові кредити.

Keywords. banks, government support, pricing, insurance, investment projects, agriculture, agribusiness, soft loans.

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки України в сучасних умовах, на жаль, не є стабільним та ефективним щодо господарювання. Хронічний брак фінансових ресурсів в агросекторі, передусім обігових коштів у період проведення посівної компанії, суттєве зниження оптових цін на продукцію аграрних виробників поряд з ростом роздрібних цін на аграрну продукцію зумовлює занепад галузі. Однією з актуальних проблем аграріїв є подолання перешкод щодо їх забезпечення кредитними ресурсами. Кредитне забезпечення, протягом періоду незалежності нашої країни, привело нанівець все фінансове забезпечення аграрних виробників, тому питання державного регулювання банківського кредитування аграрного сектору з залученням інвестиційних проектів залишається на сьогодні недослідженим до кінця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання банківського кредитування інвестиційних проектів досліджувалися видатними вченими-аграріями, серед яких хотілося б відмітити роботи П. Т. Саблука, М. Я. Дем'яненка, О.С.Гудзь, В.М.Онегіної, С.А. Власюк, В.Г.Андрійчука, А.Діброви, С.Кваші, Ю.Лупенка, О.Могильного, Т.Осташко, О.Попової. В своїх роботах вчені розглядали проблеми залучення банківських кредитів для інвестування проектів аграрного сектору. Однак не всі проблеми банківського кредитування інвестиційних проектів аграрного сектору залишаються вирішеними та продовжують загострюватися. Залишаються недостатньо дослідженими аспекти державного регулювання взаємодії банківської системи та аграрних виробників щодо забезпечення фінансовими ресурсами інвестиційних проектів в аграрному секторі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є оцінка існуючих інструментів державного регулювання банківського кредитування інвестиційних проектів в аграрному секторі України та виявлення пропозицій щодо покращення їх використання.

Вклад основного матеріалу дослідження. Стабілізація аграрного виробництва в Україні можлива за рахунок використання системи прямих і непрямих важелів державного впливу, серед яких достатньо виділити: регулювання цін і доходів, бюджетне фінансування, кредитування, оподаткування, стабілізація ринку сільськогосподарської продукції тощо. Враховуючи дані важелі, практично всі західні країни у відносинах аграрного сектору з іншими галузями, у питаннях експорту й імпорту сільськогосподарської сировини дотримуються принципу аграрного протекціонізму. Більше того, успіхи сільського господарства країн Західної Європи,

США, Канади, Японії, Китаю зобов'язані не стільки розвитку ринкових відносин у цих країнах, скільки обмеженню дій ринкових механізмів саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу. Це державна підтримка сільського господарства через дотації, ціни, квоти, кредитну й податкову політику тощо.[1]

В Україні така послідовна державна політика визначила аграрний сектор одним із ключових секторів економіки, де:

- сформовано близько 24% випуску продукції та 18% ВВП країни;
- продукція АПК становить 38,2% товарного експорту (у 2015 році це 14,6 млрд дол. США – з I по IV групу УКТЗЕД), при цьому на країни Азії припадає 47,2% експорту вітчизняної агропромислової продукції, ЄС – 27,9%;
- з виробництва зернових культур та соняшникової олії Україна сьогодні входить у сімку світових лідерів;
- сільське господарство є найбільш стабільно працюючим сектором економіки. Так, сільськогосподарське виробництво в останні 10 років переважно демонструвало позитивну щорічну динаміку за виключенням деяких років, коли переважали негативні фактори впливу природно-кліматичних умов. [2]

Аграрний сектор є своєрідною точкою опори для економіки України у складні кризові роки. В кризових умовах саме аграрне виробництво зберігало позитивну динаміку ВВП і саме в 2008 році аграрне виробництво становило 1.1 в.п. зростання ВВП, а у 2013 р. – 13,6 в.п.

Вітчизняна державна підтримка аграрного сектору характеризувалась невеликими обсягами прямої державної підтримки (пряма бюджетна підтримка наразі надається лише галузі тваринництва, але її обсяг досить незначний – 50 млн грн в рік) та значимими за обсягами преференціями зі сплати ПДВ.

Однак, у 2016 році було запроваджено перехідні умови у застосуванні сільгоспвиробниками спеціального режиму по сплаті ПДВ, а саме збереження в їх розпорядженні 15% - за операціями із зерновими і технічними культурами, 80% - за операціями з продукцією тваринництва, 50% - за іншими сільськогосподарськими операціями та прийнято рішення про відміну і цієї перехідної норми з 1 січня 2017 року.

З бюджету на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів суми практично не збільшені (законом про бюджет на 2016 рік передбачено на даний захід 300 млн грн, у 2015 році фактичне бюджетне фінансування за цим напрямком становило 290,6 млн грн).

Водночас, у 2016 році переглянуто у бік збільшення ставки єдиного податку з сільськогосподарських товаровиробників, що додатково збільшує податкове навантаження на агробізнес та погіршує умови його функціонування. [2]

Обсяг державної підтримки в Україні поряд з розвиненими країнами знаходиться на низькому рівні. Високий показник надання державної підтримки (субсидій) аграрному сектору у європейських країнах дозволяє сформуванню вищій рівень конкурентоспроможності європейської аграрної продукції, порівняно з вітчизняною. В країнах ЄС діє єдина сільськогосподарська політика, загальний обсяг підтримки аграрного сектора в країнах Європейського Союзу в 2013-2014 роках склав майже 60 млрд євро щорічно, а це близько 525 євро/га або 20% від валової продукції сільського господарства. Залежно від країни державна підтримка галузі коливається, зокрема, у Нідерландах та Бельгії – близько 500 євро/га, Польщі - 345 євро/га, в той час як в Україні даний показник балансує в межах 10-20 євро/га (з урахуванням коштів, що залишались в рамках дії спеціального режиму з ПДВ).

Бюджетні програми підтримки аграрного сектору України реалізуються в залежності від обсягу коштів, які виділяються Верховною радою України в межах закону про Державний бюджет на відповідний рік і порядку використання коштів щодо окремої програми. Головним розпорядником коштів виступає Міністерство аграрної політики та продовольства і кошти виділяються в межах наявних коштів щодо відповідної програми.

В статті зупинимося на розгляді основних інструментів державного регулювання банківського кредитування інвестиційних проектів аграрного сектору України. Ключовими інвесторами банківської системи, а отже і галузей економіки є в першу чергу кошти фізичних осіб та нерезидентів в банках України у 2005-2016 рр. (рис.1,2)[3]

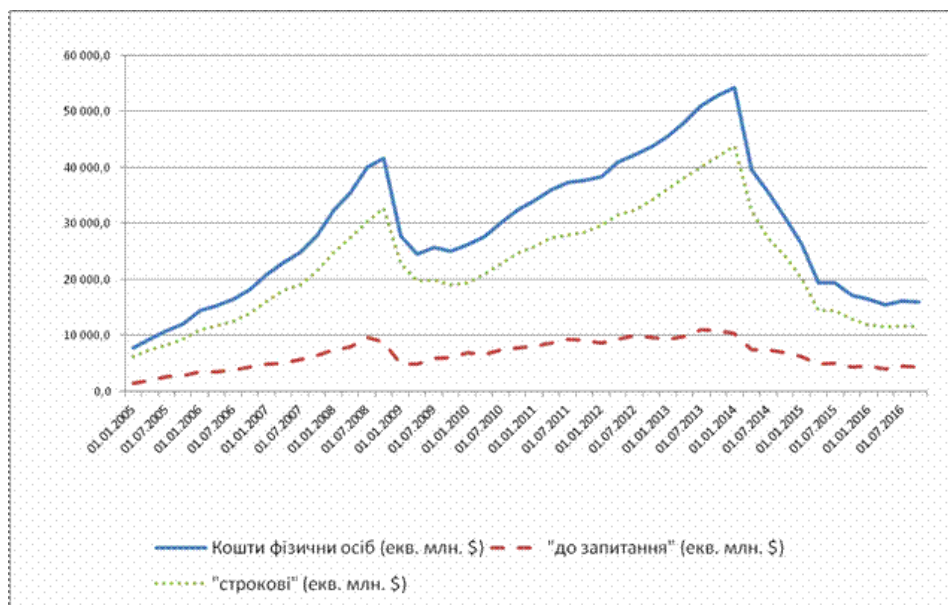

Рис. 1. Динаміка коштів фізичних осіб у банківській системі України 2005 – 2016 р.р.

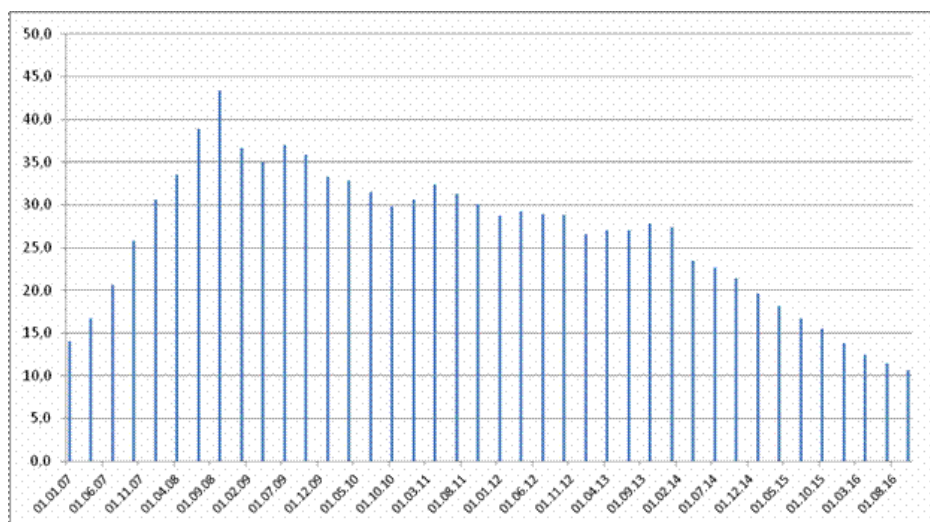

Рис. 2. Динаміка коштів нерезидентів в банках України 2007 – 2016 р.р.

Як видно з даних рис. 1.2 частка потенційних інвесторів знизилася у порівнянні з попередніми періодами. Основними причинами зниження є:

- недостатність кредитних ресурсів для забезпечення розширеного відтворення та розвитку середнього і малого бізнесу на селі;
- висока вартість банківських кредитів; складність процедур одержання кредитів; неможливість надання у заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав оренди на них; відсутність гарантійного механізму при залученні кредитів [4].

Відсутність ліквідної застави — основні засоби аграріїв зношені, готова продукція несе підвищені ризики, оскільки швидко псується та потребує спеціальних умов зберігання.

Високі ризики галузі та відсутність ліквідної застави спричинюють високі відсоткові ставки за кредитними ресурсами. Переважно для аграрних виробників вони є вищими ринкових. У цілому ставки за кредитами для сільськогосподарських підприємств коливаються в різних банківських установах, хоча рідко зустрічаються найвищі і найнижчі їх значення. Тобто існує певне, чітко виражене, домінування одного рівня процентних ставок всіма працюючими банківськими установами [5].

Питання ринку землі на сьогодні залишається невирішеною, а отже про іпотеку землі не може йти мова. Відповідно до «Земельного кодексу України» до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2017 року, не допускається купівля-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення як державної та комунальної форм власності, так і приватної [6], що унеможливило використання її в якості застави. Виходячи з цього, а також зі значної зношеності матеріально-технічної бази аграрних виробників, банки не поспішають збільшувати кредитні портфелі в даному напрямі. Якщо кредити аграріям й надаються, то за надто високими ставками, які є вищими за ставки для інших галузей економіки.

Капітал банківської системи відіграє ключову роль у фінансуванні діяльності суб'єктів аграрного сектору економіки. Частка коштів банківського сектору України в основному капіталі аграрного сектору займає лише 25% у порівнянні з часткою банківських кредитів західних країн, де їх розмір досягає 50%. До країн з найбільш високою питомою вагою позикових коштів в основному капіталі сільського господарства належать Англія, ФРН, Франція, Італія, Австрія і скандинавські країни.

Загальний обсяг капітальних інвестицій, освоєних у агропродовольчих секторах економіки за перше півріччя 2016 року, досяг рекордного темпу приросту - 58,6%. У першому півріччі загальний обсяг капіталовкладень в аграрні сектори економіки становить 24,1 млрд грн. Це на 8,9 млрд грн перевищило показник відповідного періоду минулого року. За оцінками науковців, понад 96% цих інвестицій були спрямовані у сільське господарство. При цьому у харчовій промисловості всі капіталовкладення були здійснені за рахунок внутрішніх джерел фінансування, тоді як іноземні інвестиції дещо зменшилися. [7]

Стимулювання банківського кредитування інвестиційних проєктів аграрного сектору можливе за рахунок впливу держави та приватного сектору. Державне регулювання зумовлюється необхідністю підтримки не лише аграріїв, але і фінансових установ, які забезпечують функціонування аграрних виробників, надаючи їм кредитні ресурси. Основними інструментами державного регулювання є:

- державна підтримка надання кредитів на пільгових умовах. Програма здешевлення кредитів регулюється Постановою КМУ від 29 квітня 2015 р. № 300 «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів», у якому зазначено, що компенсації підлягають відсоткові ставки за кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із закупівлею пально-мастильних матеріалів, насіння, добрив, засобів захисту рослин, кормів, сировини та інгредієнтів для виробництва комбикормів, ветеринарних препаратів, спермопродукції, молодянку сільськогосподарських тварин та птиці, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів, запасних частин для ремонту сільськогосподарської і зрошувальної техніки і обладнання, енергоносіїв, та оплати послуг, пов'язаних із виконанням ремонтних робіт сільськогосподарської і зрошувальної техніки, робіт (послуг) з підготовки та обробки ґрунту, посіву, захисту рослин від хвороб і шкідників, внесення добрив та підживлення, збирання врожаю. Тобто, дана підтримка проявляється в компенсуванні частини витрат на відсотки, що фактично робить відсоткову ставку за кредитними ресурсами для аграрних формувань нижчою за ринкові;

- законодавче регулювання оподаткування аграрних виробників. У 2016 році для сільськогосподарських товаровиробників збережена спрощена система оподаткування. Такі підприємства можуть перейти на сплату єдиного податку четвертої групи. Основною умовою переходу є дотримання частки сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік, яка має дорівнювати або перевищувати 75%. Ставки ЄП четвертої групи встановлено у відсотках від нормативної грошової оцінки землі, як це і було за часів справляння фіксованого сільськогосподарського податку. Розмір ставок залежить від категорії (типу) земель та їх розташування. Відсоткові ставки ЄП четвертої групи встановлено пп. 293.9.1 — 293.9.6 ПКУ. Єдине, що кардинально змінилося порівняно з фіксованим сільськогосподарським податком — це потрібне збільшення ставок податку. [8] Це в свою чергу призводить того, що більшість аграрних виробників не можуть проводити ефективну свою діяльність, оскільки більшу частину доходу їм необхідно сплатити як податок до бюджету.

- цінове регулювання. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку об'єктів державного цінового регулювання з визначенням періодів такого регулювання у 2015-2016 роках» (далі - **Постанова**) затверджено перелік сільськогосподарської продукції, яка підлягає державному ціновому регулюванню. Серед основних видів продукції можна виділити: пшеницю м'яку, жито озиме, борошно пшеничне, борошно житнє, гречку – термін дії регулювання з 1 листопада 2015 року по 30 червня 2016 р., а також цукор - пісок - з 1 листопада 2015 року по 31 серпня 2016 року. З серпня 2016 року уряд на три місяці припинив регулювання цін на основні соціальні продукти харчування. В результаті даного кроку Мінекономіки України, ціни на дані продукти «пішли» у вільне плавання, що негативно впливає на обсяги продажу цих продуктів, адже близько 55% продукції МСП споживається населенням України. Оскільки регулювання цін впливає не лише на спроможність населення придбати основні продукти харчування, а й на підприємства, які працюють з продукцією МСП, то вони теж відчули на собі відміну цінового регулювання, що в свою чергу призвело до зниження їх доходів;

- страхові інструменти регулювання. Сучасна система страхування аграрних ризиків в Україні була впроваджена шляхом прийняття Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування», який надалі був замінений базовим Законом України «Про страхування». Цей Закон визначив основу систему правового регулювання страхової діяльності, визначив принципи державної демонополізації та державного нагляду за страховою діяльністю. З метою забезпечення виконання зобов'язань страхових компаній перед страхувальниками під час страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, у 2012 р. в Україні було створено Об'єднання страховиків «Аграрний страховий пул», члени якого діють на умовах співстрахування, що підвищує гарантії виконання зобов'язань страховими компаніями перед сільськогосподарськими виробниками у разі отримання останніми збитків. Однак через відсутність значної підтримки, фактично, на сьогодні ми маємо пул, який не працює. [9] Враховуючи на те, що страхування аграрного сектору в Україні майже не працює, виробники аграрної продукції все ж таки користувалися послугами страхових компаній. Єдиним поштовхом до цього були погодні умови, які є не передбачуваними.

Діяльність українських аграріїв постійно націлена на пошук джерел фінансування інвестиційних проєктів. Враховуючи складну економічну ситуацію в Україні, аграріям активно пропонують залучити кошти міжнародних фінансових, серед яких особливе місце посідає Європейський банк реконструкції та розвитку.

Поряд з Європейським банком реконструкції та розвитку, працюють і українські банки, які забезпечують ефективний процес інвестиційної підтримки аграрної галузі. На сьогодні основними «гравцями» на ринку кредитування аграрного сектору виступають АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ КБ ПриватБанк, ПАТ «Креді Агріколь Банк», ПАТ «Державний ощадний банк України. До спеціальних пропозицій банків для аграріїв можна віднести вексельне фінансування (з відстрочкою платежу), коли фінансується придбання товарів (наприклад засобів захисту рослин) за допомогою авалювання векселів, форвард, лізинг, акредитивні операції, можливість придбання товарів у компанії – партнера банку на умовах відстрочки платежу, але сплативши при цьому в кілька разів меншу ціну за відповідне фінансування, ніж ставка за банківським кредитом, а також будівництво елеваторних комплексів, інших партнерських програм кредитування для аграрних товаровиробників (придбання техніки, обладнання).

Враховуючи вище викладене, складається ситуація в аграрному секторі, коли виробник має бажання працювати, але не має підтримки щодо реалізації своїх намірів. Більшість аграріїв стикаються з проблемою виробництва конкурентоспроможної продукції на вітчизняних та світових ринках, і якщо на вітчизняному ринку дана продукція може конкурувати, то враховуючи правила торгівлі в країнах ЄС дана продукція не зможе витримати конкурентних властивостей. А головною проблемою в даному випадку є відсутність джерел фінансування інвестиційних можливостей українських аграріїв у розвиток новітніх технологій виробництва аграрної продукції.

Проблеми банківського кредитування інвестиційних проєктів в аграрному секторі були завжди. Все це було пов'язано зі специфікою галузі, яка породжує підвищену ризиковість комерційної діяльності, що в свою чергу зумовлює дорожчу вартість кредитів. При цьому на стан банківського кредитування впливають основні інструменти державного регулювання, і від їх впливу залежить спосіб дії ринкового механізму та забезпечуються умови діяльності всіх суб'єктів аграрного сектору.

Висновки

Один і той же інструмент державного регулювання банківського кредитування інвестиційних проектів аграрного сектора може реалізовуватися за допомогою різних методів, тому при виборі ефективного методу економісти повинні вибрати оптимальне їх поєднання. Відповідно і застосування ефективного методу визначається характером відносин, які виникають між відповідними суб'єктами господарювання, банківськими установами, інвесторами та державою; специфікою об'єктів регулювання та відповідною компетенцією суб'єкта регулюючої діяльності щодо розвитку аграрного сектора, ну і звичайно, важливістю регульованого питання щодо банківського кредитування інвестиційних проектів аграрного сектора в Україні.

Вирішення вищенаведених питань допоможе прискорити процес банківського кредитування інвестиційних процесів аграрного сектора, зробить їх роботу стабільною та якісною, що, в свою чергу, призведе до покращення економічного стану підприємств аграрного сектора, а отже і покращення в цілому економічного стану України.

Література.

1. Майстро С.В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах/С.В.Майстро// Електронний ресурс: Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/06-MAYSTRO.pdf>
2. Данилишин Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди/Б.Данилишин//Електронний ресурс: Режим доступу: http://lb.ua/economics/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html
3. Дроб'язко Анатолій Шляхи впровадження стратегії розвитку банківської системи, як провайдера поліпшення інвестиційного клімату в Україні/А. Дроб'язко// Матеріали круглого столу «Активізація інвестиційного процесу в Україні» 01 листопада 2016 р. Київський національний університет ім.В.Гетьмана
4. Дадашев Б.А. Перспективи розвитку кредитування аграрних підприємств //Б.А. Дадашев//Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. — 2013. — № 1 (том 2). — С. 14—20.
5. Вдовенко Л.О. Стан банківського кредитування аграрних підприємств / Л. О. Вдовенко // Збірник наукових праць ВНАУ. — 2012. — №3. — С. 3—7.
6. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768\\$14/page8?text=2016#w11](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768$14/page8?text=2016#w11)
7. Інвестиції в АПК України побили рекорди [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://agropolit.com/news/2438-investitsiyi-v-apk-ukrayini-pobili-rekord>
8. Спрощена система оподаткування для сільгоспвиробників [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agro-business.com.ua/pytannia-bukhgalteriii/2678-sproschena-systema-opodatkuвання-dlia-silgospvyrobnykiv.html>
9. Петренко А. Аграрне страхування: комплексний інструмент управління ризиками. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrame-pravo/agrame-strahuvannya-kompleksniy-instrument-upravlinnya-rizikami.html>

References.

1. Majstro S.V. The essence and direction of state regulation of the agricultural market in foreign countries /S.V.Majstro// available at: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/06-MAYSTRO.pdf> (Accessed 5 November 2016)
2. Danylyshyn B. The new state support for agriculture - a road to nowhere /B.Danylyshyn// available at: http://lb.ua/economics/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html (Accessed 12 November 2016)
3. Drob'jazko Anatolij By implementing the strategy of the banking system as a provider of improving the investment climate in Ukraine /A. Drob'jazko// *Materialy krughlogho stolu «Aktivizacija investytsijnogho procesu v Ukraini» 01 lystopada 2016 r. Kyiv National University im..V.Hetmana*
4. Dadashev, B. A. (2013) Prospects for agricultural enterprises crediting, *Naukovi praci Poltavskoji derzhavnoji aghrarnoji akademiji*. Vol.№ 1 (tom 2), pp. 14-20.
5. Vdovenko, L.O. (2012) State bank lending to agricultural enterprises, *Zbirnyk naukovykh pracj VNAU*. Vol. 3., pp. 3-7.
6. Land Code of Ukraine. — available at: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768\\$14/page8?text=2016#w11](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768$14/page8?text=2016#w11)(Accessed 5 November 2016)
7. Investments in agriculture of Ukraine beat the record. — available at: <https://agropolit.com/news/2438-investitsiyi-v-apk-ukrayini-pobili-rekord> (Accessed 8 November 2016)
8. The simplified taxation system for agricultural producers. — available at: <http://agro-business.com.ua/pytannia-bukhgalteriii/2678-sproschena-systema-opodatkuвання-dlia-silgospvyrobnykiv.html> (Accessed 11 November 2016)
9. Petrenko A. Agricultural insurance: a comprehensive risk management — available at: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrame-pravo/agrame-strahuvannya-kompleksniy-instrument-upravlinnya-rizikami.html> (Accessed 14 November 2016)

Стаття надійшла до редакції 20.11.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"